

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьобхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (къобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйна 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (къобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран N 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тIечIагIйна Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);

- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тIечIагIйарх №83 йолу Указ (тIечIагIдина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республিকেхь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чIагIйна 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Сольжа-гIала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

Программа кхочушйаран бухахь системехь-гIуллакхдаран некъ бу. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iамор тIехьажийна ду гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца межпредметни уьйр кхочушйарна.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хIоттийна йу. Школан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хIотторехь хьехархошна методикин гIо лацаран Iалашонца кечийна йу хIара Программа.

Белхан Программас хьехархочун аьтто бийр бу:

- 1)нохчийн мотт хьехаран процесехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хIинцалера некъаш кхочушдан;
- 2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чIагIдина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программаца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программаца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тIечIагIйна Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогIу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хIоттамца дIанисбан а;
- 3)билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан

коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран г'уллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кеч'ян.

Программин чулацам т'ехьажийна бу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамлашка кхачарна.

Программа т'ехьажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукьайог'учу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, г'о лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан гергарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабог'уш бу.

Дешаран предметан чулацам внеурочни г'уллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин меропрятеш, кьийсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линиш

Дешаран предметан коьчал меттаилманан дакъошца йог'уш х'оттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь х'окху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуац а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан г'уллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан г'уллакхдаран тайпанаш» ц'е йолу хьалхара блок йоьзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан г'уллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (т'екеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан т'екеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакьонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» ц'е йолчу шолг'ачу блоко йукьалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна т'ехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; х'инцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. Х'ара блок т'ехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) х'инцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жобпаллин а, кхетаме а йукьаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цѣ йолу кхоалгІа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехъ тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-маѳІнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан **Іалашо** – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гІуллакхарна практикехъ йукъабалор; дешархошкахъ нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан **хьесапаш ду** дешархошкахъ кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цІеналла а, башхалла а ларйарехъ декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гІертар;
- тІекеренан Іалашонашца, хьелашца, хьесапашца богІу меттан гІирсаш харжарехула, нохчийн маттахъ жамІаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласникийн барта аларш хазарехъ тІеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехъ а, коллективан беседехъ дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хІитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хІоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зІе латто а, кхин дІа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

Дешаран планехъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогІуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахъ литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогІу, Іамо тІейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахътийн йукъара терахь – 405 с.
(xIора классехь кIирнах 3с.): 1-чу классехь – 99 с., 2-чу классехь – 102 с.,
3-чу классехь – 102 с., 4 классехь – 102 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморна деллачу сахътийн барам,
дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахътийн чобтах ша
алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Iамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделин гIоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.
Къамел суьртиг а, схемийн а гIоьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах
кхетар.

XIума а, цуьнан це йоккху дош а.
(Мила?), (xIун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. XIуманийн дараш гойту
дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиьхначу теманашна а, хьелашна а
йуьхьанцара диалог xIоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий
дийцарш xIиттор.

Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар–
*Гуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла!
благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьIнин тергам. Гергара а, дуюьхалара а маьIна долу дешнаш. Уьйр
лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гIуллакх а. Къамелехь xIуманаш, xIуманийн билгалонаш,
дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

XIума (объект) йовзар санна дош тIеэцар. Дешан маьIнина тIехь тергам.

Дош а, цо билгалио xIума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан
хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу

эшарца (интонација) предложенеш д'айешар. Интонированин (изшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на т'ера 10-на т'екхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан азнаш. Дешан азныйн х'оттаман а, цуьнан ма'Инийн а цх'аалла. Дашехь долчу азныйн х'алх-т'аьх'алла а, азныйн барам а къастор. Схемина т'е а тевжаш, къамелан азныйн характеристика йар. Нохчийн меттан азнаш оьрсийн меттан азнашца дустар.

«К» элпаца билгалде азнаш.

Цх'ана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьх'ал х'иттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан азныйн анализ, азныйн моделашца болх бар: дешан азныйн х'оттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца дог'у дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза азнаш а, зевне, къора мукъаза азнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа азнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден х'аьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, мо'анан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графикайн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина х'аьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, пI, тI, хI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн азныйн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн г'уллакх.

Адамийн фамилешкахь а, ц'ерашкахь а, дийнатиин а, г'алийн, йартийн, урамийн ц'ерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн х'алх-т'аьх'алла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе х'аьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йог'учу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран х'аьркашца йог'учу соцунг'ашца а, интонација (изшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цх'аьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу

прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тлетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), длайобьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гирс санна.

Йоза

Йоза ламор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцлоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, парглат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тлехь кехатан аглонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, моголанан а элпаш длайаздар карадерзор. Цена а, къаьсташ долчу а хотлаца йаздар. Дладобьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тлаьхьалла а.

Элпийн боцу графикаин гирсийн гуллакхах кхетар: дешнашна йукьарчу клайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цлешкахь а (адамийн цлешкахь, дийнатийн, галийн, йартийн, урамийн а цлешкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цлешкахь, фамилешкахь, дайн цлешкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цлешкахь а, тлеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукьазчу элпийн (*хь, кх, цI, къ, пI, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукьазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакьошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукьара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гирс санна. Текеренан лалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Кьамелан аьзнаш. Мукьа, мукьаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, кьора мукьаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТӀеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цӀераш, церан хьалх-тӀаьхьалла. Дешнийн къепйоза роґаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикакин ґирсаш: дешнашна йукъара кӀайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [кхкх], [тт], [лл], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хӀуманан, хӀуманан билгалонан, хӀуманан даран цӀе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дӀайазйаран бакъонаш. МаьӀнийн хаттарийн ґоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахӀиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хӀиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хӀиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цӀе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цӀерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, ден цӀерашкахь, дийнатийн цӀерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тӀеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*хь, хӀ, кх, чӀ, и.д.кх.*) нийсайаздар; *щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн

нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маъIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (собственный) текст хIоттор.

Текеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Iодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУКЪБЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГИАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

Йуъхъанцарчу школахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хIара **личности** жамIаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахакаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Iаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маъIналлех кхетар;
- шен мехкан а, даймехкан а дIадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн буха тIехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман

бакьонех а, жобпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гИллакх-
обздангаллин норманех а, адамашна йукьарчу йукьаметтигийн бакьонех а, цу
йукьахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-обздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тIе а тевжаш, хIора адаман индивидуальность ларар;
- догьэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукьахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гIирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (обздангаллин) а зен дарна тIехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гIирсех йобьнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукьаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаьхьаллин гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гIертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тIекеренан а, ша гайтаран а гIирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йукьъехь хаамийн а) могошаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакьонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакьонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могошаллин тIалам бар;

къинхьегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукьараллин а дахарехь къинхьегаман маьIнах кхетар, къинхьегаман жамIаш жобпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукьаметтигаш а, къинхьегаман гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процесехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Iилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Iилманехула долчу суьрташ йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Iилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дIадолорна тIера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Iаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маьIнийн дараш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маьIна, и.д.кх.);
- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархьама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бIостаналла а каро (схьалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Iамаран) гIуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тIехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаьккха, кхин тIе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тIехь тергамбаран хьелашкахь бахьанийн-тIаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамIаш дан.

Кюьрта талламан дараш:

- хъехархочун гЮьнца Iалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцабийн план хЮтто;
- Tедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогIуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тIехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дIабахьа, схьакховдийнчу планаца проектан Tедиллар кхочушдан;
- жамIаш кепе дало а, меттан коьчална тIехь бинчу тергаман (классификацин, дустанан, талламан) жамIийн буха тIехь уьш тешаллашца тIечIагIдан а; билгалийнчу меттан коьчалан анализан процессехь хъехархочун гЮьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хилабийн а, церан тIаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тIехь, справочник тIехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хъехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Iаматашна тIе о хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маьIнах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хъехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь векалш болчеран) гЮьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикаин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепяхь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тIеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Iалашонашца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнайогIу эмоцеш гайта а;

- кѡамелхочуѡнца лараме йукѡаметтиг лело, диалог а, дискусси а дѡайахѡаран бакѡонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дѡаала;
- хѡоттийнчу хѡесапе хѡаьжжина, кѡамелан алар хѡотто;
- кѡамелан хѡоле хѡаьжжина, барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхѡоттор, ойлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тѡедахкарийн жамѡех а, шимма цѡаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамѡех а нахана гуш-хезаш дѡадийца доцца кѡамел дар кечдан;
- кѡамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школехь ѡаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет ѡаморан жамѡехь дешархочун кхуьур ду хѡара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамѡе кхачарѡама, дешаран хѡесап кхочушдарехула дарийн план хѡотто;
- хѡаьржинчу дарийн хѡалх-тѡаьхьалла (рогѡалла) хѡотто.

Самоконтроль:

- дешаран гѡуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш кѡасто;
- кѡамелан а, нийсайаздаран а гѡалаташ изшорѡама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакѡойх пайдаэцарѡама, кѡасторѡама, характеристика йарѡама хѡоттийнчу дешаран (ѡаморан) хѡесапца гѡуллакхдаран жамѡе цѡаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гѡалат сѡаалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гѡалат сѡаалаха (каро);
- однокласникийн гѡуллакхдаран а, шен гѡуллакхдаран а жамѡаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цѡаьна гѡуллакхдар:

- хѡехархочо йеллачу планированин кепан, йукѡан гѡулчийн а, хенийн а дѡанисйаран буха тѡехь, стандартни (типовой) хѡолехь, йоцпачу хенан а, йеххачу хенан а ѡалошонаш (йукѡара хѡесапашкахь дакѡалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;

- цхъаьна гІуллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхъаьна хІитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхъаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллагун тІехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жобпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамІехь ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схъакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхъаьна ден проектан тІедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гІирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехъ а, чІагІйарехъ а нохчийн меттан маьІнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхъааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахъ нохчийн меттан меттигах а йуьхъанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхъанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гІуллакхдарехъ карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехъ Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хІитто;
- къамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тІекеренехъ дакъалаца;
- нохчийн маттахъ къамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтаха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хІитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схъакъасто;
- суьртийн а, схемийн а ГІоьнца къамел маьІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехъ нохчийн меттан гІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре

дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла!
благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).

- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хИиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхьа аз санна схьаала;
- схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхьаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цIераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогIаллех долчу хаарех, кIеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цIена къаьстачу хотIаца даккхий а, могIанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхьаьнатохарш йаздан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, ов, уь, юь, яь, гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I*) йаздар. *щ, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графинин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Iамийнчу бакьонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;

- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогӀу соцунгӀаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маӀна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хӀотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахӀитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнести), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хӀитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хӀотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	0	0	
2.1.	Деша а, яздан а Iамош болу абатал мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		50	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а Iамош болу абатал тIаьхъара мур	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	0	0	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	0	0	

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-8 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аглонаш тгера сизаш довзийтар.	1	0	0	01.09	https://urok95.ru/
2	Могланаш а, моголанийн йаккъаш а.	1	0	0	06.09	https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0	08.09	https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0	13.09	https://desharkho.ru/
5	Доца сизнаш йукъахь тгадам	1	0	0	15.09	https://urok95.ru/
6	Лахахь хьабьзина сизаш	1	0	0	20.09	https://urok95.ru/
7	Лакхахь хьабьзина сизаш	1	0	0	22.09	https://desharkho.ru/
8	Элпийн меженаш йазьяр	1	0	0	27.09	https://urok95.ru/
Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт						
9	Моголанан а, доккха а элп «Аа».	1	0	0	29.09	https://desharkho.ru/
10	Моголанан а, доккха а элп «Уу».	1	0	0	04.10	https://urok95.ru/
11	Моголанан а, доккха а элп «Оо».	1	0	0	06.10	https://urok95.ru/
12	Моголанан а, доккха а элп «Ии».	1	0	0	11.10	https://urok95.ru/
13	Моголанан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0	13.10	https://desharkho.ru/
14	Моголанан а, доккха а элп «Мм».	1	0	0	18.10	https://urok95.ru/
15	Моголанан а, доккха а элп «Сс».	1	0	0	20.10	https://urok95.ru/
16	Моголанан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0	25.10	https://desharkho.ru/

17	Могланан а, доккха а элп «Хх».	1	0	0	27.10	https://desharkho.ru/
18	Могланан а, доккха а элп «Бб».	1	0	0	08.11	https://urok95.ru/
19	Могланан а, доккха а элп «Дд».	1	0	0	10.11	https://desharkho.ru/
20	Могланан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0	15.11	https://urok95.ru/
21	Могланан а, доккха а элп «Нн».	1	0	0	17.11	https://desharkho.ru/
22	Могланан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0	22.11	https://urok95.ru/
23	Могланан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0	24.11	https://desharkho.ru/
24	Могланан а, доккха а элп «Зз».	1	0	0	29.11	https://urok95.ru/
25	Могланан а, доккха а элп «Йй».	1	0	0	01.12	https://urok95.ru/
26	Могланан а, доккха а элп «Кк».	1	0	0	06.12	https://desharkho.ru/
27	Могланан а, доккха а элп «Пп».	1	0	0	08.12	https://urok95.ru/
28	Могланан а, доккха а элп «Ээ».	1	0	0	13.12	https://desharkho.ru/
29	Могланан а, доккха а элп «Шш».	1	0	0	15.12	https://desharkho.ru/
30	Могланан а, доккха а элп «Цц».	1	0	0	20.12	https://urok95.ru/
31	Могланан а, доккха а элп «1».	1	0	0	22.12	https://desharkho.ru/
32	Кледа хьаьрк «Б» йаздар.	1	0	0	27.12	https://urok95.ru/
33	Къасторан хьаьрк «Б» йаздар.	1	0	0	29.12	https://urok95.ru/
34	Могланан а, доккха а элп «Хь хь».	1	0	0	10.01	https://desharkho.ru/
35	Могланан а, доккха а элп «Кхкх».	1	0	0	12.01	https://desharkho.ru/
36	Могланан а, доккха а элп «Къ къ».	1	0	0	17.01	https://urok95.ru/
37	Могланан а, доккха а элп «Гг».	1	0	0	19.01	https://urok95.ru/
38	Могланан а, доккха а элп	1	0	0	24.01	https://desharkho.ru/

	«Гг1».					
39	Могланан а, доккха а элп Абь».	1	0	0	26.01	https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «Обь».	1	0	0	31.01	https://desharkho.ru/
41	Могланан а, доккха а элп «Убуь».	1	0	0	02.02	https://urok95.ru/
42	Могланан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0	07.02	https://desharkho.ru/
43	Могланан а, доккха а элп «Чч1».	1	0	0	09.02	https://urok95.ru/
44	Могланан а, доккха а элп «Тт1».	1	0	0	14.02	https://urok95.ru/
45	Могланан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0	16.02	https://desharkho.ru/
46	Могланан а, доккха а элп «Хх1».	1	0	0	28.02	https://desharkho.ru/
47	Могланан а, доккха а элп «Кк1».	1	0	0	01.03	https://desharkho.ru/
48	Могланан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0	06.03	https://urok95.ru/
49	Могланан а, доккха а элп «Юбюь».	1	0	0	13.03	https://desharkho.ru/
50	Могланан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0	15.03	https://urok95.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «Ябьяь».	1	0	0	20.03	https://desharkho.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «Цц1».	1	0	0	22.03	https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «Пп1».	1	0	0	03.04	https://urok95.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0	05.04	https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0	17.04	https://urok95.ru/
56	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0	19.04	https://desharkho.ru/
57	Элп «Ы».	1	0	0	24.04	https://urok95.ru/

58	Нохчийн алфавит.	1	0	0	26.04	https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхъара мур-8 сахът						
59	Дешнаш, предлож-ш йазйар.	1	0	0	03.05	https://desharkho.ru/
60	Дош дехъадаккхар	1	0	0	08.05	https://desharkho.ru/
61	Текст. Предложени	1	0	0	15.05	https://desharkho.ru/
62	Уьн т1ера текст схъаязйар	1	0	0	17.05	https://desharkho.ru/
63	Шен школах лаьчна муха дийца деза.	1	0	0	22.05	https://desharkho.ru/
64	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0	22.05	https://urok95.ru/
65	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахъ йу.	1	0	0	24.05	https://desharkho.ru/
66	Т1еч1аг1дар	1	0	0	24.05	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	0	0		

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
5. Эдилов С. Э. Изложени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
6. Эдилов С. Э. Сочинени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:<https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>